

Van vader- naar moedertaal : Latijn, Frans en Nederlands in de dertiende-eeuwse Nederlanden; handelingen van het colloquium georganiseerd door de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis op 23 oktober 1999 / red.: Rita Beyers. - Brussel : Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, 2000. - 198 p. : ill. ; 25 cm. - (Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij ; 53 (1999))
Themanummer. Prijs niet opgegeven

In mei 1249 was het vermoedelijk Goswinus van Velzeke die voor de schepenen van Boechoute (Velzeke) op perkament vastlegde dat Boidin Moleniser aan Henric van den Putte een stuk land bij Gent verkocht en dat in cijns terugkreeg tegen een mud tarwe en twee kapoenen per jaar. Deze oorkonde, de op pagina 4 van de besproken bundel afgebeelde 'Schepenbrief van Bochoute', was 750 jaar later de aanleiding tot een colloquium met als thema 'de doorbraak van de volkstaal (naast en tegenover het Latijn en het Frans) in het schriftelijke taalgebruik in de dertiende eeuw' (p. 5), en wel vanwege de symboolfunctie ervan omdat het de oudste overgeleverde in het Nederlands genoteerde oorkonde is.

Voor elke mediëvist is de bundel artikelen die uit dit colloquium is voortgevloeid van groot belang. Tot nu toe waren de gegevens en publicaties over deze taalkwestie zeer moeilijk te vinden en te verzamelen, maar nu staat hier dan bij elkaar wat er momenteel bekend is over het proces, met uitstapjes naar verschillende relevante disciplines en met uitvoerige noten en literatuurverwijzingen. Zowel voor taalkundigen als voor letterkundigen is het boek een ware schatkist.

De bundel bestaat uit negen artikelen, waarvan de eerste drie zich met de drie relevante talen bezighouden. Thérèse de Hemptinne opent met een mooi en helder artikel over 'De doorbraak van de volkstaal als geschreven taal in de documentaire bronnen' (p. 7-21). Hierin is te vinden hoe, wanneer en waar het Nederlands gebruikt ging worden naast het Latijn en het Frans, en welke processen deze ontwikkeling vermoedelijk in gang hebben gezet. Ze besteedt onder andere aandacht aan de toenemende geleterdheid en de groei van de ambtenarij op alle niveaus, en hoe de bisschopssteden het voortouw namen bij oorkonding in de volkstalen. Marc van Uytvanghe bestrijkt 'De "vadertaal" Latijn in de dertiende eeuw' (p. 23-53). Hij schetst de geschiedenis van het Latijn als tweede taal en als behoudende cultuuraal, en gaat in op creatieve aanpassingen van het Latijn als 'half-levende' taal van een (steeds toenemende) elite minderheid in de twaalfde eeuw en de verwetenschappelijking en 'vertechnisering' in de tweede helft van de dertiende eeuw. Uit zijn verhaal wordt duidelijk hoeveel Latijn gewone mensen om zich heen konden horen. Het Frans komt aan de orde in het artikel van Willy van Hoecke, 'De opkomst van het Frans in de oorkonden vanaf het einde van de twaalfde eeuw' (p. 55-79). Hierin geeft de auteur een chronologisch en geografisch overzicht van het corpus van Franse oorkonden vóór 1250 en bespreekt hij het onderzoek dat daarnaar is gedaan. Hierbij gaat hij uitvoerig in op de gebruikte methoden, onder andere die van Dees. Ook (nog lopende) editieprojecten worden beschreven. De ontdekte regionale verschillen zijn bijzonder interessant, evenals de chronologische ontwikkelingen en de groei naar een standaardtaal zoals dat in de veertiende eeuw gebeurde.

De zes artikelen na dit blok over de drie talen hebben zeer verschillende onderwerpen, en omdat men sommige ervan niet onmiddellijk in deze bundel zou verwachten ga ik hieronder kort op elk artikel in. De eerste, van J.W.J. Burgers, sluit nauw aan bij het thema van de doorbraak van de volkstaal in de dertiende eeuw, maar de daarop volgende artikelen bewegen zich steeds verder van dit onderwerp af. Burgers beschrijft 'Het ontstaan van de twaalfde-eeuwse Vlaamse stadskeuren' (p. 81-99). Hij geeft hierin een aanzet tot het onderzoek van de oudste Vlaamse keuren in aansluiting bij het onderzoek van J. Kruisheer naar de Zeeuwse en Hollandse stadskeuren. Aan de orde komen onder andere de stapsgewijze uitbreiding van de keuren, de gehanteerde schrijfstijlen, overgang naar (opstelling in) een andere taal, en de verhouding ten opzichte van de volkstalige literaire handschriften. Daarna bespreekt Tanneke Schoonheim 'Vrouwennamen in Middeleeuws Holland. Germaanse en niet-Germaanse vrouwennamen in Holland tot 1300' (p. 101-117). Uitvoerig beschrijft zij de methode die zij heeft gehanteerd voor dit onderzoek, dat vooruitloopt op haar dissertatie; ze bakent haar materiaal af in ruimte en tijd en definieert het begrip 'vrouwennaam'. Schoonheim illustreert haar

beschrijving van de vrouwennamen in Holland met een case-study naar de namen in het Noordhollandse dorp Rinnegom in 1264, en dat levert interessante resultaten op. Het wordt duidelijk dat de Germaanse vrouwennamen nog sterk de overhand hebben, en er beginnen zich ook wegen af te tekenen waarlangs niet-Germaanse namen zijn geïntroduceerd en populair kunnen zijn geworden.

Jozef D. Janssens stelt in 'Wereldse literatuur in het dertiende-eeuwse Vlaanderen' (p. 119-135) Diederic van Assenede, auteur van *Floris ende Blancefloer*, centraal. Hij acht het zeer aannemelijk dat hij de klerk is die genoemd wordt in een oorkonde uit 1296 geschreven in het nabij Assenede gelegen Boechoute, en borduurt voort op de consequenties die dit zou kunnen hebben. Hoe zat dat met de tweetaligheid van het Vlaamse hof waaraan hij verbonden was? Janssens besteedt ondermeer aandacht aan de mogelijke kennis van de *Reinaert*, aan het feit dat Franse handschriften een stuk luxueuzer werden uitgevoerd dan de Nederlandse, en aan het niveau van hoofsheid van het Vlaamse publiek en het mogelijke functioneringsmilieu van het literaire werk van Diederic. Meer details over het werk van een klerk als Diederic vinden we in het erop volgende artikel van Mieke Leroy, 'De oorkondentaal van een dertiende-eeuwse Middelnederlandse scribent uit Brugge' (p. 137-166). Leroy volgt hierin het werk van één Brugse hand, die in de periode 1279-1300 49 teksten heeft genoteerd. Door minutieus onderzoek naar woordkeuze, frasen, structuur, en stijl weet zij de scribent nader te karakteriseren en laat zij zien dat de dertiende-eeuwse oorkondentaal niet zo grillig gespeld is als men wel denkt en zeker niet primitief is. Aan de hand van de formuliervastheid van deze scribent weet zij bovendien aannemelijk te maken dat een aantal kopieën van oorkonden teruggaat op een door deze hand genoteerd origineel.

Walter Simons gaat in op 'Geletterdheid en boekengebruik bij de vroegste begijnen' (p. 167-180) en zijn centrale vraag is waarom er zo weinig Nederlandstalige boeken uit de begijnengemeenschappen overgeleverd zijn. Het antwoord hierop is meerledig, en vloeit voort uit de geschiedenis van de instellingen en de levenswijze daarbinnen. Jozef Brams sluit de bundel (die helaas geen register bevat) af met een artikel over 'Jacob van Maerlants bewerking van het *Secretum secretorum*' (p. 181-194), waarin hij wil laten zien 'hoe bepaalde segmenten van de toenmalige wetenschap vanuit de geleerdentaal naar de volkstaal werden overgebracht' (p. 181). Hij beschrijft kort de Latijntalige overlevering van Maerlants brontekst en vermeldt onder meer dat het handschrift ervan dat in de Brugse Stadsbibliotheek berust niet Maerlants directe bron geweest kan zijn. Vervolgens demonstreert Brams Maerlants manier van bekorten en stelt dat de doorgevoerde vereenvoudiging aansloot bij het doel om een praktische, morele handleiding op te stellen voor een breed publiek, en dat daarin geen plaats was voor esoterische of al te speculatieve passages.

Karina van Dalen-Oskam

Floris en Blancefloer / Diederic van Assenede / vertaling (uit het Middelnederlands) door Ingrid Biesheuvel. – Amsterdam : Querido, 2001.- 103 p.; 19 cm.- (Griffioen)
ISBN: 90 214 0595 4 Prijs: € 6,80

In de Griffioenreeks is onlangs een vertaling van de middeleeuwse tekst van *Floris ende Blancefloer* verschenen. Dit verhaal gaat over de allesoverwinnende liefde van twee mensen voor elkaar en hoe anderen erin slagen de geliefden uit elkaar te drijven. Er volgt een zoektocht met de nodige hindernissen van dien. Maar uiteindelijk draait het om de vraag of de geliefden elkaar terug kunnen vinden en of de liefde uiteindelijk sterker zal blijken te zijn dan de omringende negatieve invloeden. Het verhaal speelt zich af in een oosterse exotische omgeving met emirs, harems en allerlei rijkdommen en kostbaarheden. Van de Middelnederlandse tekst is een vertaling gemaakt die zeer dicht bij de bron blijft. De vertaalster Ingrid Biesheuvel beaamt in haar verantwoording dat dit in het modern Nederlands af en toe tot omslachtige formuleringen leidt. Dit is vaak het lastige met dergelijke vertalingen: aan de ene kant wil men teksten toegankelijk maken voor een groter publiek, maar anderzijds moet de vertaling zoveel mogelijk het karakter van het origineel handhaven. Deze twee doelen kunnen gemakkelijk met